

## AZ AMERIKAI GÖRÖG KATOLIKUS PÜSPÖKSÉG ELSŐ ÉVEI

Firczák Gyula munkácsi görög katolikus püspök az 1890-es években felismerte, hogy az amerikai görög katolikus egyházi szervezet megszervezése során a vallási tényezők mellett politikai szempontokat is figyelembe kell venni: „A hívőknek lelkipásztor nélkül hagyása – eltekintve a vallási mozzanatoktól – annál is inkább veszélyesebb lett volna, mert a pánszláv propaganda által mozgatott és segélyezett ortodox egyház mindent megtesz, hogy szlávjainkat, kik 3-4 év leforgása után nagyobbára hazatérnek, leginkább anyagi támogatás kilátásba helyezése által magához édesgesse.”<sup>1</sup>

A görög katolikus hívek az 1870-es évektől érkeztek egyre nagyobb számban az USA-ba, kezdetben főleg Galiciából, majd a század utolsó évtizedében Magyarország északkeleti részéből. A főleg ruszin származású kivándorlók nem a végleges letelepedés szándékával érkeztek, néhány évnyi amerikai tartózkodásuk során annyi pénzt kívántak összegyűjteni, melyből kifizethetik otthoni tartozásaikat, földet vehetnek, megoldhatják családjuk egzisztenciális gondjait. Az amerikai életformát nem tudták, de nem is nagyon akarták átvenni, számukra a mindennapi kapcsolattartást, védelmet, biztonságot a vallási összetartozás, az egyházi gondoskodás jelentette. Az amerikai görög katolikus egyházi életben 1884-ig, az első görög katolikus pap érkezéséig tartott a szervezetlen időszak, s az első görög katolikus templom 1885-ös felszentelése jelentette a szervezett periódus kezdetét.<sup>2</sup>

Az első görög katolikus lelkész, Volyánszky János 1884-ben érkezett az USA-ba a galíciai görög katolikus érsek, Szembratovics Szilveszter, a Vatikán által is jóváhagyott megbízásával. Volyánszky a pennsylvaniai Shenandoah-ban telepedett le, és rövid idő alatt több görög katolikus egyházközösséget szervezett.<sup>3</sup> Az első magyarországi görög katolikus lelkész, Dzubay Sándor 1889-ben érkezett a munkácsi egyházmegyéből, öt rövid idő alatt több társa is követte.<sup>4</sup>

Az amerikai görög katolikus lelkészek helyzete kezdetben nehéz volt, a római katolikus egyház ellenségesen fogadta a számára idegen rítusú, nő, családos papok megjelenését. A római katolikus templomokba nem engedték be őket, sőt a philadelphiai római katolikus érsek nyilvános imára hívta híveit: „hogy az Isten ne engedje ennek a szektának az elterjedését itt Amerikában”.<sup>5</sup>

Válaszul a görög katolikus lelkészek 1890. október 29-én Wilkes Barre-ban papi gyűlést tartottak, ahol feliratot fogalmaztak meg a Vatikába, melyet megküldtek a munkácsi és eperjesi görög katolikus püspöknek, valamint a lemergi metropolitának is. Feliratukban önálló görög katolikus püspökség szervezését kérelmezték.<sup>6</sup> A papi gyűlés felhívására Rómából nem érkezett kedvező válasz, a görög katolikus papok továbbra is a római katolikus püspökök fennhatósága alá tartoztak, de az értekezleten kiderült, hogy a görög katolikus egyház szervezésében a magyarországi görög katolikus lelkészek véleménye érvényesül. A Vatikán elutasító válasza után a résztvevők egy része kétségbeejtőnek, reménytelennek találta az amerikai görög katolikusok helyzetét. Tóth Elek – a lelkészi gyűlés egyik szervezője – más megoldást nem látván, San Franciscóban felkereste Wladimir ortodox püspököt, és miután a püspökök viszonzta látogatá-

sát, 1891. április 6-án áttért az ortodox hitre. 1892. november 4-én megszerezte a Wilkes Barre-i görög katolikus templomot és megkezdte az áttérések (skizma) szervezését. 1895-ig 7 hitközség áttérését sikerült elérnie.<sup>7</sup>

Így a görög katolikus lelkészek egyszerre többirányú harc folytatására kényszerültek: a római katolikusokkal egyházi tevékenységük elismeréséért; a skizma ellen; illetve jelentkeztek a belső ellentétek a galíciai és magyarországi származású papok között. Ezen nehézségek leküzdéséhez az amerikai görög katolikus papság még gyenge volt, segítségre volt szüksége. Ez a segítség a magyar kormánytól jött. A magyar kormány számára főleg a skizmatikus áttérések okozhattak gondot, mivel az áttérők kezdetben csak levelezés útján, később, hazatértük után személyesen is a magyarországi skizmamozgalom propagálóivá és ezzel együtt az orosz eszme görög katolikusok közötti terjesztőivé válhattak. A kormányzat azt szerette volna elérni, hogy a megszervezendő görög katolikus egyház vezetése a magyarországi papok kezébe kerüljön. Mind ezt nehezítette, hogy Magyarország és a Vatikán között éppen ekkor romlott meg a viszony az egyházpolitikai harcok miatt. Ennek ellenére a magyar kormány és a görög katolikus püspökök közös terve – az egész Egyesült Államokra kiterjedő görög katolikus egyházi szervezet – egyre többször került szóba tárgyalási témaként Rómában. A külügyi és az egyházi szervek által is szorgalmazott megbeszélések eredményeként Róma hajlott a rendezésre.<sup>8</sup>

A Congregatio de Propaganda Fide a magyar javaslatot – püspökség szervezése – megtárgyalta, de nem fogadta el, mindössze egy ruszin (rutén) vizitátor kiküldését engedélyezte a washingtoni apostoli delegátus mellé. A személy kiválasztását a magyar kormányra bízta, annyi megjegyzést téve, hogy a vizitátor művelt, erkölcsileg feddhetetlen, nőtlen, angolul is tudó személy legyen.<sup>9</sup>

A görög katolikus vizitátor kinevezése után a hívek továbbra is megmaradtak a római katolikus püspökök joghatósága alatt. A vizitátor – aki megbízatásából visszahívható – nem lévén püspök, nem léphetett fel akkora tekintéllyel, amekkorát a skizmatikus áttérésekkel szemben a magyar állam elképzelt. A magyarországi görög katolikus püspökök javaslatétele után a magyar kormány Hodobay Andor volt eperjesi kanonok kinevezését kérte Rómától. A beleegyező válasz megérkezte után Hodobay 1902 tavaszán kiutazott az USA-ba.

Hodobay amerikai tevékenységét az állandó harc jellemezte. A már hosszabb ideje a tengerentúlon működő görög katolikus lelkészek kezdettől fogva ellenségesek voltak vele szemben, a magyar kormány emberének tartották, valamint sérelmezték, hogy a vizitátor kinevezésekor az amerikai lelkészek véleményét nem kérték ki. Hodobay első fellépései során nem is titkolta szorosabb kapcsolatát a magyar kormánnyal.<sup>10</sup> Mindez kedvezett a skizmatikus áttérőknek, amit Tóth Elek ki is használt propagandájában: „Most már a pánszlávok joggal mondhatták a ruthéneknek, hogy lám, nem a hiteteket félti és akarja védelmezni Hodobay, hanem a nemzetiségeteket, a nyelveteket akarja elnyomni, magyarokat akar belőletek csinálni.”<sup>11</sup>

Hodobay amerikai megérkezése után készített jelentése szerint a kinti görög katolikus lelkészi kar létszáma elérte a 60 főt: 39 magyarországi, 13 galíciai származású lelkész, hozzájuk jött még 2, a scrantoni egyházmegyében felszentelt pap és 6 szír-arab szerzetes. A vizitátor adatai szerint 1902-ig 4624 magyarországi és 3958 galíciai ruszin hívő tért át az ortodox vallásra.<sup>12</sup>

Hodobay 1902. május 20-ra Brooklynba összehívta az amerikai görög katolikus lelkészek első hivatalos értekezletét, ahol úgy mutatkozott be, mint aki egy év eltelte után

püspök lesz. Magabiztos fellépésével nem tudta megnyerni a kinevezését egyébként is bizalmatlanul fogadó papokat, akik 1905. augusztus 1-jén memorandummal fordultak a magyar kormányhoz, Hodobay visszahívását kérve. Azzal vádolták a vizitátort, hogy eltávolodott a néptől, csak saját és rokonai érdekeit tartja szem előtt, s személyén keresztül az USA-ban élő görög katolikusok hajlanak arra, hogy a magyar kormány ellenségei legyenek.<sup>13</sup>

A Hodobay személyét bíráló megjegyzések akkor érkeztek Magyarországra, amikor már a magyar kormány is elvesztette bizalmát a vizitátorban. Ennek oka, hogy az áttérések nem szűntek meg, sőt már Magyarországon is számolni kellett a skizmával. 1905. október 31-én bizalmas értekezletre került sor, ahol a kormány és a munkácsi, valamint az eperjesi görög katolikus püspökök egyeztették elképzeléseiket és megállapodtak, hogy diplomáciai úton kérnek engedélyt Rómától püspökség szervezésére. A rendezést segítette, hogy a washingtoni apostoli delegátus is elismerte vatikáni jelentésében az amerikai görög katolikus püspökség létesítésének a szükségességét. Szerinte a fő nehézséget a megfelelő személy kiválasztása jelentheti, mivel fennáll annak a veszélye, hogy akik a kinevezéssel nem értenek egyet, „skizmatizálnak”.<sup>14</sup>

A Vatikán 1906 nyarán felkérte a magyarországi görög katolikus püspököket, valamint Szeptycki lemergi görög katolikus érseket, hogy tegyenek javaslatot a kinevezendő amerikai püspök személyére. Abban minden érdekelt egyetértett, hogy Hodobay kinevezése szóba sem kerülhet, mivel a kinti lelkészek nem fogadnák el. Firczak Gyula munkácsi és Vályi János eperjesi püspökre hárult az a feladat, hogy a Vatikánál személyesen is közbenjárva – de akciójukat úgy tüntetve fel, hogy az mentes mindenféle állami beavatkozástól – elérjék, hogy a magyarok jelöltje élvezzen elsőbbséget. Ez nem ígérkezett könnyű megbízatásnak, amit már a miniszterelnökség előre jelzett a két püspökhöz címzett levélben: „Biztos tudomásunk van arról, hogy a Cúria nemcsak az itthoni és az amerikai, de az osztrák görög katolikus papok között is keres püspökjelöltet, tehát nem lesz könnyű Nagyméltóságotoknak rávenni az illetékes köröket, hogy a mi jelöltjeink közül nevezzenek ki püspököt.”<sup>15</sup>

Közben az amerikai görög katolikus lelkészek augusztusban két gyűlést is szerveztek: New Yorkban, illetve Pittsburghben, ahol tiltakoztak az ellen, hogy a püspök kinevezését az amerikai lelkészi kar megkérdése nélkül akarják véghezvinni. Mindkét gyűlésen püspökjelölteket választottak: New Yorkban Laurisin Kornélt, Pittsburghben Dzubay Sándort és Laurisint. Ennek ellenére az apostoli delegátus elejtette annak a lehetőségét, hogy a püspöki székbe amerikai papot javasoljon, a felmerült személyek egyikét sem tartotta alkalmasnak a püspöki feladatok ellátására.<sup>16</sup>

1906 októberében a magyar közvéleményben olyan hírek terjedtek el, hogy a bécsi udvar és Gołuchowsky gróf egy galíciai jelöltet támogatnak Rómában. A Görög Szerződés Katolikus Magyarok Országos Bizottsága veszélyesnek vélte az esetleges galíciai választást, és a bizottság az elnök, Szabó Jenő javaslatára Magyarország hercegprímása, Vaszary Kolos közbenjárását kérte. A hercegprímás már 1906 márciusában próbált közvetíteni, akkor még eredménytelenül. Most annyit sikerült elérnie, hogy a pápa 1906 novemberében fogadta Firczak Gyulát és Vályi Jánost, akik immár hivatalosan is megtették a magyar kormány jelölését a püspöki címre: Hadzsega Bazil, Suba György és Korotnoki János személyében. A jelölés megtétele mellett érdemi tárgyalásokra nem került sor.<sup>17</sup>

Döntés 1906-ban még nem született, de Firczak és Vályi sikertelen római útja, a hercegprímás eredménytelen közvetítési kísérlete jelezték, hogy az a magyar kor-

mányra nézve kedvezőtlen lesz. Róma döntésénél sem a hercegprímás és a hazai görög katolikus püspökök, sem az amerikai görög katolikus lelkészek véleményét nem vette figyelembe.

Szécsén Miklós vatikáni osztrák–magyar nagykövet 1907 februárjában bizalmas vatikáni körökből úgy értesült, hogy napokon belül megtörténik a kinevezés. Sikertelen beszélnie Cassetta kardinálissal, aki a görög katolikus püspökség ügyének előterjesztőjeként tudhatott a várható döntésről, de ő csupán jóindulatúan meghallgatta Szécsén javaslatát, hogy a kinevezendő püspök magyar legyen, de érdemben nem válaszolt. A kardinális azért sem válaszolt a nagykövet felvetésére, mert tudta, hogy hamarosan megérkezik Bécs hivatalos jelölése. Ez 1907. március 1-jén meg is történt, és a korábbi hírek igaznak bizonyultak, mivel Bécs Ortinszky István lebergi bazilita szerzetes kinevezését támogatta.<sup>18</sup> 1907. március 8-án a Congregatio de Propaganda Fide nevében Gotti bíbornok hivatalosan értesítette Hodobay Ortinszky kinevezéséről: „... az Apostoli Szék megengedhetően ítélte az Amerikában tartózkodó Ruthén hívek számára, egy ugyanazon szertartású címzetes püspök kinevezését: e méltóságra pedig kegyeskedett Főt. Ortynsky Sotér István Atyát a Nagy Sz. Bazilius szerzetes rend tagját Gácsországból előléptetni. Ezen intézkedés következtében a Ruthének Látogatója hivatalának, amely ideiglenesen Rád volt bízva, véget vetünk.”<sup>19</sup>

Ortinszky kinevezését a magyar kormány csalódással, az amerikai görög katolikus lelkészi kar rosszállással fogadta. Laurisin Kornél fogalmazta meg ellenérzésük okát: AZ USA-ban élő görög katolikus hívők száma mintegy 500 000 fő, ebből háromnegyed rész magyarországi származású, így számára Ortinszky kinevezése egyértelműen az osztrák ráhatás eredménye, s véleménye szerint Ausztriának nagyobb szava volt az adott kérdésben, mint a magyar kormánynak.<sup>20</sup>

A püspök személyének megválasztásában az ausztriai hatás mellett szerepet játszott az is, hogy a lengyel katolikus klérus nagy befolyással rendelkezett Rómában. Ortinszky mellett szólt az amerikai római katolikus egyház érdeke is: nekik olyan püspök kellett, aki nem zárkózik el a latin szokások átvételétől. Erre a feladatra Ortinszky alkalmasnak látszott, ezt bizonyítja X. Piustól kapott „Ea semper” című bullája, mely az amerikai görög katolikusokat próbálta közelíteni a római katolikusok felé.

Ortinszky földműves család gyermekeként született 1866. január 29-én. Gimnáziumi tanulmányai után belépett a Szent Bazil-rendbe, ahol a Sotér nevet kapta. Teológiai tanulmányait Krakkóban végezte. 1891. július 18-án szentelték pappá Lembergben.<sup>21</sup>

A legnagyobb bizalmatlanságra X. Pius pápának az amerikai görög katolikus püspökségre vonatkozó levele – „Ea semper” – adott okot. Az 1907. július 19-én keltezett pápai bulla három részből állt: a püspökről, a papokról és a hívőkről rendelkező fejezetekből. A püspök az apostoli Szentszék közvetlen joghatósága alá tartozott és a washingtoni apostoli delegátus felügyelete alatt állott. A görög katolikus püspök rendes joghatósággal nem rendelkezett, ellenben azon egyházmegyék püspökeitől, akiknek egyházmegyéiben ruszinok éltek, delegált joghatósággal bírt. Ortinszky és a római katolikus megyés püspökök között esetleg felmerülő vitás kérdésekben az apostoli delegátus rendelkezett döntési joggal. A görög katolikus papokról szóló fejezet rendelkezései mutatták legélesebben az amerikai római katolikus egyház befolyását Ortinszky kinevezésében: a jövőben a görög katolikus papok nevelését az USA-ban felállítandó görög katolikus szemináriumokban végeznék, amíg ezeket megszervezik, addig latin szemináriumokban történik a görög katolikus papnövendékek képzése. Ameddig nem lesz Amerikában végzett görög katolikus lelkész, addig az üres missziókba az illetékes ró-

mai katolikus püspök küldhet Ortinszky megkérdezése után papot. A lelkészek csak nőtlenek lehetnek. Az Európából érkező lelkész megmarad otthoni egyházmegyéjének a kötelékében, de otthoni főpáστοra amerikai tartózkodása idején nem gyakorolhatta felette joghatóságát, haza csak akkor térhet, ha az illetékes római katolikus püspök erre írásbeli engedélyt ad, és ezen engedély hiányában a hazai püspökök sem rendelhetik vissza papjaikat.<sup>22</sup>

Ortinszky 1907. augusztus 27-én érkezett meg az USA-ba, ahol már folyt a személye elleni sajtóharc. A püspök helyzetét nehezítette, hogy nem nyilatkozott egyértelműen a pápai bulláról. Kezdetben tagadta létezését, majd arra hivatkozott, hogy az tudta nélkül készült. A munkácsi egyházmegyéből származó lelkészek olyan erőteljesen bírálták a püspököt, hogy az kénytelen volt Firczak Gyulát arra kérni, hogy a személyét legjobban bíráló öt lelkészt rendelje haza. Az öt pap visszahívására nem került sor, sőt éppen ők – Csopey Miklós, Jaczkovics Mihály, Kaminszky Ákos, Laurisin Kornél, Vaszócsik Teodor – kezdeményezték a munkácsi papok Ortinszky-ellenes gyűlését, melyre 1908. július 9-én került sor Pittsbrughben. Vádolták Ortinszkyt, hogy a magyarországi papok ellensége, és annak ellenére, hogy az amerikai görög katolikusok négyötöde magyarországi származású, a püspök ténykedésének közel egy éve alatt mintegy 30 galíciai papot hozatott ki.<sup>23</sup>

1908 októberéig minden vita ellenére béke volt a hívek között, viszont 1908. október 11-én New Britain görög katolikus templomában már tettlegességre került sor. Miután Ortinszky el akarta távolítani az egyházközség magyarországi papját, elmérgesedett a hangulat. Október 11-én a mise alatt összeverekedtek a magyarországi és a galíciai hívek. A verekedés során többen megsérültek.<sup>24</sup>

Majdnem hasonló eset játszódott le Homesteadben is. 1908 szeptemberében új lelkész – Roskovics Szilárd – érkezett Firczak Gyula engedélyével, hogy a hazatért Orosz Gyula helyett irányítsa az egyházközséget. Felkereste a pittsburghi római katolikus püspököt, aki szívesen fogadta és Ortinszkyhez irányította, mivel csak tőle kaphatott jurisdictiót. A püspök ezt megtagadta. Roskovics ennek ellenére elfoglalta Orosz Gyula helyét, és október végén 67 hívével együtt a magyar kormánynál tiltakozott Ortinszky eljárása ellen: „A nép kedélye annyira föl van csigázva, hogy a múlt vasárnap New Britainban a mi magyar-ruthén népünk a galíciai ukrainistákkal annyira összejött, hogy a mise alatt gyertyatartókkal és zászlórudakkal ment egymásnak, annyira, hogy a rendőrségnek kellett a templomba bevonulni, azt lezárni és a sebesülteket félholtan kiszállítani” – írták, és hozzátették, hogy hasonló esetre náluk is sor kerülhet, ha a püspök galíciai papot nevez ki az egyházközség élére.<sup>25</sup>

Az Ortinszky elleni cikkek, beadványok egyre szaporodtak, egyszerre támadva a püspök politikai nézeteit és jellembeli hibáit. A vádak összefoglalását jelentette a „Görög katolikus egyház Amerikában” című, aláírás nélküli röpirat. A már korábbról ismert vádak mellett – a magyarországi papokat háttérbe szorítja, csak galíciai lelkészeket nevez ki a hitközségek élére; az ukrán radikális politikai irányzat híve – Ortinszky galíciai ténykedését is felemlítette. Nevezetesen azt, hogy Ortinszky 1897. június 30-án egy prédikáció alkalmával, többek jelenlétében becsületében sértette meg II. Józsefet. A magyar kormány nem kívánt hitelt adni a névtelen röpiratnak, ennek ellenére kérdésel fordult a Külügyminisztériumhoz, mi az igazság ezen ügyben. A Külügyminisztérium azt a választ adta, hogy a lemergi császári és királyi államügyésztől szerzett értesülések szerint Ortinszky II. József valóban büntetendő nyilatkozatot tett a szószéken, de az ellene folytatott eljárást beszüntették, mert az elmeszakertői vélemény szerint öntudatlan állapotban volt, mikor a sértő szavak elhangzottak.<sup>26</sup>

A Külügyminisztérium a miniszterelnökségre bízta, milyen súllyal kezeli a püspök „elszólását”. A magyar kormány nem kívánt változtatni a püspökkel szembeni várakozó álláspontján, az amerikai lelkészek támadása kapcsán egyébként is gyengülni vélte Ortinszky pozícióját, bár esetleges visszahívásával nem számolt. A magyarországi püspökök nem kezdeményezték a közeledést, Ortinszky viszont igen. 1908. november 12-én levélben kereste meg Firczákot és „egyházunk általános java érdekében” felajánlotta az együttműködést. Tette ezt akkor, mikor a munkácsi és az eperjesi egyházmegyéből származó papok között gyengülni látszott az együttműködés. Míg a munkácsi lelkészek továbbra is Ortinszky ellen foglaltak állást, az eperjesiek hajlottak a püspök elismerésére.<sup>27</sup> Az amerikai görög katolikus állapotok 1909 elején nem a közeli rendezést sugallták. A munkácsi papok a magát püspöknek kinevezetni akaró Laurisin Kornél vezetésével elvetették az Ortinszkyval történő megegyezést; az eperjesiek várakozó álláspontra helyezkedtek; Ortinszky sértve érezte magát, mert békülékeny, közeledést kezdeményező levelére Firczák nem válaszolt. A helyzet kuszaságát jellemzi, hogy a vizitátor működését korábban mindenben akadályozó munkácsi papok képviselője, Kecskés Antal braddocki lelkész nyílt levélben – megjelent az Eperjesi Lapokban is – fordult Hodobayhoz és kérte, hogy térjen vissza az USA-ba rendet teremteni, mert a görög katolikusok ügye végveszélybe került, és „nincs ember ma, aki képes lenne bizalmat és rendet tenni”.<sup>28</sup>

Hodobay visszahívása komolyabb szinten nem merült fel, s ebben szerepet játszott az is, hogy Firczák és Vályi közbelépésére közeledés indult meg a munkácsi és eperjesi papok között, és 1909. szeptember 23-án közös értekezletet tartottak. A gyűlésen újra létrejött az Ortinszky-ellenes egységfront.<sup>29</sup>

Az 1910. január közepén Johnstownban megtartott következő összejövetelen már megtörtént a nyílt szakítás deklarálása. A gyűlésen a radikális megoldás hívei kerültek előtérbe, és sikerült határozatban kimondatniuk, hogy Ortinszkyval minden kapcsolatot megszakítanak, tőle új lelkészeket nem kérnek, és ameddig nem lesz püspökük, az egyházi ügyeket egy 25 tagú bizottság intézze. Az ún. Végrehajtó Bizottságra hárult az a feladat is, hogy tevékhöz a magyar kormánynál és a Vatikánál támogatást nyerjenek.<sup>30</sup>

A magyar kormány tudta, hogy a Vatikán az apostoli delegátus és néhány amerikai római katolikus püspök véleményét kívánja kikérni Ortinszky működéséről, ezért nem azonosult a johnstowni határozatokkal. A Külügyminisztérium is a megegyezést javasolta. A washingtoni osztrák–magyar nagykövetség, a philadelphiai konzulátus, valamint a washingtoni apostoli delegátus közbenjárására a megegyezés 1910 őszén megtörtént. Ortinszky ígéretet tett, hogy a magyarországi hívekből álló hitközségek élére magyar papokat nevez ki, és 10 évvel elhalasztja az „Ea semper” bulla rendelkezéseinek a bevezetését.<sup>31</sup>

Most a magyar kormányon volt a sor, hogy mérsékletre bírja amerikai lelkészeit. A két görög katolikus püspök közül Firczák Gyula nem bízott Ortinszkyban. Hajlandónak mutatkozott arra, hogy kinti papjainak egyenként magánlevelet írjon, és a püspök elleni harc beszüntetésére szólítsa fel őket, de az ilyen akciókat csak a probléma elodázásának tartotta. Nem változtatta meg korábbi véleményét, hogy a magyarországi híveket el kell választani a galíciaiaktól, számukra külön püspökséget kell felállítani. Ha Ortinszkyt nem kívánják visszahívni, csupán a Galíciából érkezettek püspöke legyen. Így a munkácsi püspök levelében csupán várakozó álláspontra hívott fel. Vályi János a kormány elvárásainak megfelelően a megegyezést, az ellenállás beszüntetését javasolta az eperjesi egyházmegye lelkészeinek.<sup>32</sup>

Vályi levelének hatására az eperjesi lelkészek késznek mutatkoztak Ortinszky elismerésére. Ellenben a munkácsiak nem voltak hajlandók a közeledésre. Forster pittsburghi osztrák–magyar konzul szerint olyan hírek terjedtek el közöttük, hogy Firczák nem óhajtja őszintén a békét és a magánlevelet is csak a kormány erőteljes hatására írta.<sup>33</sup> Így 1910-ben a megegyezés csak formálisan történt meg, de Ortinszky pozíciói jelentősen erősödtek, miután a Vatikánt hivatalosan közölte álláspontját: Ortinszky kánoni vétséget nem követett el, így visszahívására nincsen semmi ok, és magyar származású püspök kinevezésének a gondolata fel sem merült.

Az amerikai görög katolikus papság lassan kimerült a többéves harcban; 1912-ben elvesztették a galíciai püspök elleni küzdelem fő szervezőjét, Laurisin Kornélt, akinek a visszahívását sikerült Ortinszkyknak elérnie.<sup>34</sup>

A magyar kormány a hivatalos vatikáni állásfoglalás ellenére sem adta fel egy önálló magyar görög katolikus püspökség szervezésére irányuló tervét. Csernoch János hercegprímást kérte fel közvetítésre, aki levelet írt Merry del Val bíboros államtitkárnak. A bíboros csak elismételni tudta a korábbi vatikáni álláspontot: amerikai görög katolikus püspökség szervezését nem tervezik. A vatikáni döntést azzal indokolta, hogy nem kívánják az USA-ban a püspökségeket nemzeti szempont alapján elkülöníteni egymástól. A megosztás ellen szólt az is, hogy sok helyütt lehetetlen lett volna a magyarországi és a galíciai hívek szétválasztása. Az utolsó kísérlet jegyében írta újabb levelét Csernoch János 1913. június 27-én. A külön magyar püspökség alapításának indoklásaként azt vetette fel, hogy 249 000 görög katolikus hívő él az USA-ban 89 hitközség kebelén belül, s az ő lelki gondozásukat egy püspök már nem tudja ellátni, amit egyébként Róma is elismert, mikor azt javasolta Ortinszkyknak, hogy a magyar ügyek ellátására egy vikáriust nevezzen ki. A hercegprímás szerint a vikárius kinevezése nem lenne elegendő a skizma megállításához, ehhez mindenképpen püspökre van szükség. Az államtitkár július 22-én kelt levelében tájékoztatta Csernoch Jánost, hogy miután a bíborosi tanács újra megvitatta az amerikai görög katolikus egyház kérdését, elvetette a magyar javaslatot. Tette mindezt az egyházi fegyelemre hivatkozva. Úgy döntöttek, hogy Ortinszky marad egyedüli püspöknek, de az megtörténhet, hogy vádat emelnek ellene, ha erre okot ad. Ellenben a magyarországi papoknak be kell szüntetniük a püspökkel szembeni engedetlenséget, mert „... az is előfordulhat, hogy épp úgy, amint jelenleg Amerika intézményeit galíciai püspök kormányozza, ugyanők a jövőben viszont magyar püspök alá kerülnek, s neki tartoznak engedelmisséggel”. Merry del Val viszont külön kiemelte, hogy a vikáriust feltétlenül a magyarországi papok közül kell kineveznie Ortinszkyknak.<sup>35</sup>

Az államtitkári válasz után a magyar kormány végleg feladta a második, magyar püspökség szervezésének a tervét. Most már csak annyit kívánt elérni, hogy az Ortinszky mellé kinevezendő vikárius a megbízható lelkészek közül kerüljön ki. Ortinszky választása Dzubay Sándorra esett, akit a magyar kormány is el tudott fogadni.

Ilyen előzmények után az amerikai papi ellenállás értelmét veszítette. 1913. szeptember 3-án New Yorkban görög katolikus papi gyűlést tartottak, ahol 51 lelkész személyesen vett részt, 22 pedig írásban jelezte egyetértését. Itt már csak arról volt szó, milyen formában álljanak Ortinszky mellé, mert a további ellenállást nem találták célravezetőnek.<sup>36</sup>

Még aznap este felkeresték a Philadelphiában tartózkodó püspököt, aki megígérte, hogy teljesíti kívánságaikat, s így létrejött a „philadelphiai békekötés”. Ortinszky teljes amnesztiát ígért az ellene fellázadt papoknak, még az időközben hazaküldött Laurisin

Kornélnak is. Újból megerősítette az „Ea semper” bulla felfüggesztését, pontjait nem tekintette érvényesnek. Megegyezés született az egyházi vagyonnal kapcsolatban is: ettől kezdve az egyházközségek javai a püspök, a vikárius, a helyi lelkész és két világ személy nevére irattatnak. A megüresedő egyházközségi helyekre pályázatot írnak ki, de a püspök ügyelni fog arra, hogy a magyarországi hívekből álló hitközségek élére ne kerülhessen galíciai lelkész.<sup>37</sup>

Ortinszky ígéretet tett, hogy vikáriusával, Dzubay Sándorral minden ügyben előzetesen egyeztet, megkérdezése nélkül nem hoz döntéseket. A püspök által tett engedményekért cserébe a papság elismerte Ortinszkyt püspökének, a vele szembeni ellenállás feladta.<sup>38</sup>

Az amerikai görög katolikus püspök a béke létrejötte után Bécsbe és Budapestre utazott, s mindkét helyen kiemelte, hogy minden erejével küzdeni fog a skizma ellen. Ettől kezdve Ortinszky és a magyar kormány, illetve a magyarországi görög katolikus püspökök együttműködése folyamatossá vált, főleg a kivándorlás irányítása, papok küldése, képzése lett a párbeszéd témája.<sup>39</sup> A Philadelphiában megkötött egyezséget 1913 decemberében írásban is megerősítették, és ezzel a hosszú ideig tartó amerikai görög katolikus küzdelmek befejeződtek.<sup>40</sup>

## Jegyzetek

- 1 Országos Levéltár miniszterelnökségi iratok (továbbiakban: OL-K-26.) 1906.-XXI.-854.-I. rész
- 2 *M. Nasztyaszivskij: Ukrainszka imigracija v Szpolucsenyih Derzsavah.* New York, 1934. 45.
- 3 *A. M. Slepakov: Ukrainszka trudova imigracija v SZSA i v Kanadi.* (Kinec XIX-pocsatok XX. szt.) Kiev, 1960. 81.
- 4 OL-K-26.-1908.-XXIII./13.-1037., valamint *Lehoczky Tivadar: A Beregmezei görög szertartású katolikus lelkészségek története.* A XIX. sz. végéig. Munkács, 1904. 66.
- 5 Az amerikai görög katolikus egyház rövid története. In: *Az amerikai Magyar Népszava jubileumi díszalbuma. 1889–1909.* H.n. (USA) 1909. 139.
- 6 Uo. 141.
- 7 *P. Kohanyik: Nacsalo isztorii Amerikanszkoj Ruszi.* Trumbull, 1970. 488–490.
- 8 OL-K-26.-1910.-XIV.-2164.
- 9 OL-K-26.-1906.-XXI.-854.-I. rész. Közli: *Kemény G. Gábor: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában.* Budapest, 1956. III. kötet 221.
- 10 Hodobay kiutazásakor a magyar kormány 11 pontban határozta meg a vele szembeni elvárásokat: a kivándorlók körében a magyar haza iránti szeretet, ragaszkodás ápolása; a körükben észlelhető pánszláv, skizmatikus áramlat figyelemmel kísérése; jelentést tenni mindenről, ami a magyar érdek szempontjából jelentős. Hodobay évi járandóságát (20 000 korona) is a magyar kormány fizette.
- 11 *Kende Géza: A magyarok Amerikában.* II. kötet. (Az amerikai magyarság története 1853–1926) Cleveland, 1927. 395.
- 12 OL-K-26.-1903.-XVI.-71.
- 13 OL-K-26.-1906.-XXI.-854.-II. rész. Közli: *Kemény G. Gábor: i. m.* III. kötet 248–250.
- 14 OL-K-26.-1906.-XXI.-854.-II. rész.
- 15 OL-K-26.-1906.-XXI.-854.-III. rész.
- 16 Uo.
- 17 Uo.
- 18 OL-K-26.-1907.-XXIII./A.-818.
- 19 Uo.
- 20 *Mayer Mária: Kárpátukrán (ruszin) politikai és társadalmi törekvések 1860–1910.* Budapest, 1977. 202.
- 21 OL-K-26.-1907.-XXIII./A.-818.
- 22 X. Pius Pápnak az északamerikai egyesült államokban fölállított ruthén katolikus püspökségre vonatkozó apostoli levele. *Görög Katolikus Szemle*, 1910. október 27., november 3.



- 13 OL-K-26.-1910.-XXIII./A.-86.-I. rész
- 14 Vérengzés egy amerikai magyar templomban. Ortinszky kinevezésének a következményei. Magyarországon, 1908. október 30.; Vérengzés egy amerikai magyar templomban. Budapesti Hírlap, 1908. október 30.
- 15 OL-K-26.-1910.-XIII./B.-616.
- 16 OL-K-26.-1910.-XXIII./A.-86.-I. rész.
- 17 Uo.
- 18 OL-K-26.-1910.-XXIII./A.-86.-II. rész.
- 19 OL-K-26.-1910.-XXIII./A.-86.-II. rész.
- 20 Uo.
- 21 OL-K-26.-1914.-XXV.-2169.
- 22 OL-K-26.-1914.-XXIII./A.
- 23 Uo.
- 24 OL-K-26.-1916.-XXIII./A.
- 25 OL-K-26.-1914.-XXXIII./A.
- 26 OL-K-26.-1914.-XXIII./B. 5229.
- 27 A megegyezés idején 17 magyarországi hívekből álló egyházközségnek volt galíciai lelkésze.
- 28 OL-K-26.-1914.-XXIII./A.
- 29 OL-K-26.-1914.-XXIII./B.-6752.
- 30 Ortinszky 1916-ban bekövetkezett haláláig töltötte be a püspöki tiszteletet.